

КЫРГЫЗ ЖАНА КОРЕЙ ТИЛИНДЕГИ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДИН ЖАНА МАКАЛ-ЛАКАПТАРДЫН САЛЫШТЫРМАСЫ

Аннотация: Тил кандай себептен дүйнөгө чыккандыгы жөнүндө так далилдер жок. Бирок, болжол менен кандай зарылчылыгы менен жасалып келип чыкканын биле алабыз. Тил мурдатан бери дүйнөдөгү улуттарды байланыштырып турган эң маанилүү курал деп айтууга болот. Ушуга байланыштуу улуттардын арасында байланыштарды табууга ата-сөздөргө, фразеологизмдерге, макал-лакаптарга, сүйлөшүү образдарга жана сүйлөмдүн түзүлүшүнө карайт. Демек, улуттардын жакындыктарын изилдеп чыгууда өтө чоң ролду ойногон нерсе бул тил экендиги шексиз. Ушунун негизинде маданият дагы байыркы замандан бүгүнкү күнгө чейин кандай жол менен ар бир улуттарды байланышып тургандыгын чагылдырган көрсөткүч болуп саналат. Ушул себептен, байыркы замандан бери эки элдердин арасында болгон мамиле жана байланыштар тил жана маданият аркылуу изилденет.

Түйүндүү сөздөр: Тил, маданият, макал-лакап, фразеологизм, мамиле.

Аннотация: В данной статье, я хотел найти связь между двумя народами через пословицы и фразеологизмы. Язык - это самый важный инструмент, который связывает разные народности мира. В связи с этим, чтобы найти связь между народами рассматриваются фразеологизмы, пословицы, поговорки, стиль общения и структура предложений. По этой причине, отношения между двумя народами с древних времен изучались через язык и культуру.

Ключевые слова: язык, фразеологизм, пословица, культура, народоведение

Annotation: In this article we try to find out the relationship of nationalities through proverbs and idioms. There is no evidence yet why the language has come into the world. But, some researchers guess that it was made by need. Language has long been called a tool that brings people together. To find connections of nationalities we must study inter-ethnic connections, proverbs, idioms, maxim, dialogue forms and sentence structure. Therefore, I want to study the relationship between the two nationalities through language and culture interrelation.

Key words: language, culture, proverbs, idioms, language and culture interrelation

Дүйнөдө ар бир элдердин өздөрдүн макал-лакаптары бар. Ушул макал-лакаптар бизге кандай маани берерин жана кандайча маанилүү таасир берерин суроо пайда болот. Макал-лакап муундан-муунга, укумдан тукумга биздин ата-бабаларыбыздан сакталып келген эрежелерди үйрөнүү деген мааниде. Макал-лакаптын ичинде жашоодо эмнелерди ойлоношубуз керек же жашоодо кыйынчылыктарды кандай чечишибиз керектиги жөнүндө маңыздуу сөздөр бар.

Байыркы замандан бери ар түрдүү макал-лакаптарды колдонуп жашап жатабыз. Макал-лакаптарды карасак, ошол кездеги элдердин жашоосу жана ой-пикирлери кандай болгонун биле алабыз. Азыркы учурда да макал-лакаптар аркылуу адамдардын ой-пикири жакшы чечмеленет. Ал эми бир элди изилдегенде тил менен маданият ажырагыс деп лингвوماданият багытында анализдөө зарыл.

Ал эми кыргыз макал-лакаптары менен корей макал-лакаптардын кандай жалпылыктары же айырмачылыктары бар экенин карасак. Биринчиден байыркы заманда эки элдердин арасында кандай байланыш болгонун ойлоношубуз керек. Корея менен Кыргызстан байыркы замандан бери бири-бири менен соода кылышкандыгы жөнүндө ар кандай маалыматтар жана мурастар калган. (김정위 (Д.В.Ким), 2009, 41) Ошондой эле эки тилдин Алтай тил тайпасындагы сөздөргө мааниси жагынан (семантикалык) жана сүйлөмдүн түзүлүшү жагынан (синтаксистикалык) окшоштуктары да аз эмес. Ушундай далилдерди чогултуп, маданият жана тил жагынан изилдеп чыкса жалпылыктар бар экендиги шексиз. Бирок азыркы учурда изилдөөчүлөр корей тилинин алтай тайпасына кирээрин талкуулашууда. Анда бир нече кыргыз макал-лакаптары менен корей макал-лакаптарын салыштырып көрөбүз.

«Акылмандын өзү өлсө да, сөзү өлбөйт» Адатта, жакшылардын, эл көзүндө тургандардын, алсак, олуялардын, акын-жазуучулардын ж.б. чыгармачылы адамдардын эки өмүрү болот. Бирөө тирүүчүлүгү, экин-

чиси артында анын мурасы калат. Мисалы, ырчы Боогачы, олуя Калыгул, акын Токтогул, манасчы Сагымбай андан аркы-берки атактуулар – өз заманынын көрүнүктүү адамдары. Артында өмүрү бар. из калтырышты. Макал ушуга жооп берет.

- Корей макал-лакаптарда «Жолборс өлсө тер калат, Адам өлсө аты калат» деген бар. Сөздүн мааниси жаныбарлар да, адамдар да кандай жашаса жашай берсин. Кайтыш болгондон кийин дүйнөдө калтырган эмгектер бар экенин билдирет. Кыргыз макал-лакабы менен мааниси жактан бир аз айырмачылык бар болсо да, анын негизги мааниси мурасын калтыруу. Ушул макал-лакаптын негизги мааниси ата-бабалар калтырган мурастарын, эмгектерин унутпай, сыймыктанып кийинки муунга жакшылап сактап берүүгө чоң салым кошуу керек экендигин билдирет.

«Сыйлаганга аш таппасаң, сынаа-сылык сөз тап»
“Колунда жоктун кокую күч” болуп, эшик алдына келген конокко бирдеме ооз тийгизгенге үйдөн эч нерсе табылбаса, сылык-сынаа сөз айтып, сөзүң менен ыраазы кылып, жебесе да жегендей кылып, иттен чыгарып койсоң, келген конок да ыраазы болоору анык. Бул макалдын маани-маңызы ушул өңүттө чечмеленет.

- Ушул макал-лакаптын эң башкы мааниси “сылык” дегенди билдирет. Азиядагы көптөгөн элдер “сылыктык маданияты” менен жашап келе жатат. Ушунун себеби, тилди карасак оңой эле түшүнө алат. Биздин тилибизде ар түрдүү сылык сөздөр бар экен. Байыркы замандан бери ата-бабаларды жана улуу кишилерди сыйлаганга өтө чоң маани берип жашап жатабыз. Ушундай таасир менен биздин тилибизде сылык сөздөр өнүккөнүн, туура колдонулуп жаткандыгы көрүнүп турат. Ошого карата “сылыктык” тууралуу ата-сөздөрү жана макал-лакаптар да өтө көп.

Мындан тышкары дагы көп макал-лакаптар бар. Менимче өзүм таап көргөн макал-лакаптан дагы жакын, окшош маанидеги макал-лакаптар да бар болуш керек. Анан ошолорду тереңирээк карап эмнеге, кандай жагдайда, кайдан чыккандыгын билип алса, эки элдердин бири-бири менен жакын тууган болуп тургандыгын да эсептей алабыз. Бир гана макал-лакаптан таануу болбойт. Элдин турмуш-тиричилигин же тилдин системасын салыштырса бири-бири менен кандай байланыштар, жакындыктар бар экенин билүү мүмкүн. Ушуларды изилдеп чыгыш үчүн бизге калтырып кеткен ата-бабалардын мурасын, салттуулугун милдеттүү түрдө сактоо зарыл. Булар эч качан бузулбайт жана сөзсүз сакталат. Адам болсо бир гана өткөн жашоосунан тажрыйба алса болот.

Байыртадан бери муундан муунга, укумдан тукумга жашап өтүп жаткан учурда эң кымбаттуу мурас – тил экендиги шексиз. Дүйнөдө жашап жаткан көптөгөн элдердин бири-бирин чогултуп, коом катары шарт түзгөн куралы да тил. Башка чет элдиктердин тилин байкаса, аларды идеясы кандай болгону жана алардын жашоосу, мүнөзү жана сапаттары кандай болгондугун көрсөтө алат. Ушундай маанилүү себептен, тилди жоготпош үчүн эне тилди мамлекеттик деңгээлде үйрөткөнгө аракет кылынып жатат. Ал эми биздин ата-бабаларыбыздан келе жаткан тил, учурда ылайыктуу өзгөрүлүп жатат. Мисал келтирсек, азыркы колдонуп жаткан корей тилинде болгон сөздөр мурда жок болчу, же болбосо өзгөрүлгөн. Ушундай адамдар-

дын жашоосунан чоң таасирленген тил, маданиятты жана идеяны чагылдырган курал деп айтса болот.

Муну менен катар, адамдардын турмуш-тиричиликтерин чагылдырган тилдин ар кандай түрлөрү бар. Алар макал-лакаптар жана фразеологизмдер деп айтууга болот. Антропология жана этнология билимдерине ээ болгон адисттер ушул билим тармактары менен алектенбесе көп нерселер чыгышы мүмкүн эмес. Ал эми жогоруда айткан себептер менен корей тилинин фразеологизмдери менен кыргыз тилинин фразеологизмдери бири-бирине кандай окшоштугу бар экенин таап чыгып, турмуштук жагынан байланыштарын жазайын.

1. Жүрөгү түшүү

- Эмнеге башка органдардан албай жүрөктү тандап алынгандыгы жөнүндө талаш кылсак туура болот. Жүрөк деген адамдын эң башкы органы деп саналат жана адамдын психологиялык жагынан махабат дегенин билдирет. Бул сөз Кореяда бир гана чочуп кеткен учурда колдонулат. Кыргызстанда да чочуп кеткен учурда колдонулат. “Жүрөгү ак / таза / муз / оту бар” сыяктуу адамдын мүнөзүн түшүндүргөн сөздөр да көбүнчө жүрөк менен колдонулат. Мындан сырткары дене органдан жасалган көптөгөн сөздөр маанай жөнүндө маани берет.

2. Бети калың / Бети жок

- Ушул сөз, кыргыз тилинде негизги урушуу маанисин билдирет. Бирок башкача айтканда адам менен мамиле кылганы, сылыкты билбеген адамдарга колдонулат. Кыргыз тилинде жана корей тилинде, тагыраак айтканда, азия тилдеринде болсо европа тилдеринде жок болгон сыйлоо сөзү. Сыйлоо сөз өнүктүргөн тилдерди карасак, уят мааниси менен тыгыз байланышкан ар кандай сөздөрдү көрө алабыз. Алардын бири бети калың же бети жок деген сөз. Азия тилдеринде адамзат катар, башкача айтканда адамдардын арасындагы мамилесине көңүл бурган көрсөткүч катары сыйлоо сөзү турат. Адам өзү жалгыз жашай албайт, башка адамдар менен чөйрө катары коомдо жашашат. Ошондуктан бири-бири менен сыйлашы керек жана уятты билиши керек деген маани тилге аркылуу көрсөтүлөт. Ушуга байланыштуу вербалдык эмес каражаттарда көрүнүп турат. Кыргыз тилинде сылыктык маанисин туюндуруучу 16 кыймылдык ымдоо-жаңсоо бар экен (Толгонай.Д, 2014,150).

3. Дүйнөдөн кайтуу

- Адам өлгөндө, көз жумганда колдонулган ушул сөз, корейде колдонулган себеби динге тиешеси бар. Кореяда байыркы заманда элдер ишенип сактап келген дин буддизм болчу. Буддизмде адам өлгөндөн кийин ал тирүү кезинде кылган жакшы жактарына, жаман жактарына жараша айбандарга же кайра инсанга кайтат деген идеясынан чыккан сөз деп саналат. Ушуну менен бирге кишинин өлгөнү жөнүндө кабарды дароо билдирбестен, сөздүн маанисин жумшактап, каза болгон кишинин үй-бүлөсүнө сылык кабар беришкен. Ошондуктан, адам өлгөн эмес, дүйнөдөн кайткандан кийин кайра келет деген маанини да билдирет. Кыргызча да өлүүнү билдирген сөздөр ушул эле эмес, “кайтыш болду”, “каза болду”, “оо дүйнөгө сапар тартты”, “тиги дүйнөгө кетти”, “көз жумду” деген ар түрдүү сөздөр колдонулат. Ушуга байланыштуу адамдын өлгөнүнө өзгөчө мамиле жасап, өлгөн кишинин жашоосу

бул дүйнөдө бүтсө тиги дүйнөдө уланат дкп эсептелген. Ислам дининде дагы адам өлгөндөн кийин Аллахка кайра кайтканы чагылдырган фразеологизм деп ойлойм. Бирок байыркы заманда кыргыз жана корей теңирчиликке ишенип, сыйлап жашап келген элдер. Азыркы замандын ой-пикирине жараша динге байланышып турат деп которуп алса, теңирчилик идеясына дагы тиешеси бар. Теңирчиликтин идеясына таянып айтсам, инсан деген жаратылыштан келип өлгөндөн кийин өз төрөлгөн жер, тагыраагы жаратылышка кайтат деген мааниси дагы бар деп айтса болот.

Жогоруда айтып берген фразеологизмдерден башка да аябай көп экен. Кыргыз тилинде студенттерге үчүн өздөштүрүүгө сунуш кылынган эң аз 1,200 фразеологизм бар экендиги белгилүү (Акунова А.Р., 2008, 132). Алардын баары бири-бири менен салыштырылбайт. Бирок салыштырбаса да окшоштуктарды көп болушу мүмкүн. Мунун себеби, кайсы өлкөдө кандай маданияттын таасири менен жашаса, кандай тил менен колдонуп жашаса деле негизги фразеологизм деген бир жашоонун тамырынан чыгып маданият деген өзөгүнөн тарткан ар бир бутактардын бири деп ойлойм. Жыйынтыктап айтканда, бир элдердин фразеологизмин жана макал-лакаптарын ка-

раса анын жашоосун, маданиятын жана адамдардын сапаттарын, мүнөздөрүн көрө алабыз. Анан кийинки муундарга өз элинин үрп-адаттарын, каада-салттарын тарбиялоого таасирдүү роль ойнойт.

Адабияттар

1. Акунова А.Р., Кыргыз тилиндеги фразеологизмдерди жогорку окуу жайларда окутуунун методикасы. -Б., 2008, 165 б.
2. Ahmet B. ERCILASUN, Türk Dili Tarihi, Ankara, 2004, 488 s.
3. Мухамед И., Кыргыз макал-лакап, учкул сөздөрү, Карабалта, 2005.
4. Осмонова Ж., Кыргыз фразеологиясынын негизги маселелери. -Каракол, 2008, 283 б.
5. Толной Д., Кыргыз тилдериндеги сылыктык маанисинин туюндурулушу. -Б., 2014, 174 б.
6. 김정위 (Ким Д.В.), 고려 이전의 배달 겨레와 중앙아시아간의 문화교류 (Горё кезинден мурун Бедалгёре менен борбордук азиянын маданият мамилеси), 문명교류연구, 2009, Vol.1, pp 35-88
7. 김희아 (Ким Х.А.), 언어 속담의 유형과 의미 (Макал-лакаптын типологиясы жана мааниси), 청람어문교육, 1995, Vol.13, p 189
8. 최창철(Чой Ч.Л.), 어학 우리말 속담의 어원과 의미 (Корейчедеги макал-лакаптын башаты жана мааниси), 새국어교육, 1995, Vol.51, p 161